

v Praze 5. 6. 2018

Posudek školitele bakalářské práce Středověký Západ a Skandinávie: svoboda versus nesvoboda

David Jelínek si zvolil nesnadný cíl: porovnat pojetí svobody a nesvobody v prostředí středověké Skandinávie a křesťanské západní společnosti. Křesťanskou západní společnost si přitom zredukoval především na Francii a částečně i na Britské ostrovy, naopak stranou nechal germánský svět, resp. středověkou římsko-německou říši, nemluvě o českém, polském a uherském světě, kde se na rozdíl od Západu nerozvinuly klasické feudální lenní vztahy, tedy obdobně jako ve Skandinávii.

Nespornou předností práce je komparativní přístup, který ve většině bakalářských prací zcela absentuje. Na materiálu, který David Jelínek zkoumal, se však velmi dobře ukazuje, že onen komparativní přístup má své limity. Ty samozřejmě netkví pouze v tom, že skandinávské, především islandské poměry analyzoval na primárních pramenech, kdežto poměry francouzské recipuje výhradně ze sekundární literatury. Nic víc není možné po bakalářské práci požadovat. Limity však spočívají především ve skutečnosti, že obě autorem zkoumané společnosti přistupovaly ke svobodě velmi odlišným způsobem. Jestliže na Západě šlechtici sami sebe pojímali jako svobodné, pak jejich lenní vazby z nich činily de facto závislé osoby. To samé platí o měšťanech: ti sami sebe reflektují jako svobodné osoby v duchu antických tradic, ačkoli jsou ve vztahu podřízenosti k panovníkovi, biskupovi apod., a šlechtici svobodu měšťanů nikdy neuznávají, ačkoli mohou být někteří měšťané ve svém konání mnohem svobodnější než drobní šlechtici zachycení v síti klientelských vazeb.

David Jelínek si pro svoji analýzu zvolil moderní kritérium svobody, jak ji definoval Zygmunt Bauman, a důraz klade především na její funkční podoby a aspekty. Toto funkční kritérium pak přenesl do středověkého světa a prostřednictvím řeči ság a řeči normativních právních pramenů se pokusil odpovědět na tři okruhy otázek: Mohli se lidé vzepřít osudu, mohli se svobodně rozhodovat v otázkách víry a jakým způsobem pojímali osobní nesvobodu? Nutno však podotknout, že si je velmi dobře vědom problémů s přenášením moderních pojmů do předmoderního, středověkého světa a vše činí zcela vědomě a reflektovaně.

Odpovědi na všechny tři své otázky si autor bakalářské práce znesnadnil tím, že řeč vyprávěcích pramenů, ság, konfrontoval se světem právních norem.

Jasně odpovědi, že se lidé na Islandu nemohli vzepřít svému osudu a především že se mohli svobodně rozhodovat ve věci víry, si zkomplikoval právními texty, které se sice nevěnují osudu, jenž není právní kategorií, ale podobně jako křesťanské normy reglementují náboženské vyznání a kultické praktiky. Jestliže se prostřednictvím ság jeví skandinávské praktikování náboženství jako svobodné, pak normativní rovina onu svobodu naopak dosti výrazně omezuje. David Jelínek však v duchu převládající oborné literatury věří spíše v pravdivost ság, tedy v to, že odrážejí náboženskou realitu Islandu. Na to má právo a jeho volba, badatelsky dokonce dominující. Stejně kriticky by ale mohl přistupovat i k textům vzniklým v křesťanském prostředí, kde máme vedle norem, eposů a rytířských románů k dispozici i teologických diskurz, či spíše diskurzy, které se navzájem zásadně liší. Autor bakalářské práce ve své komparaci položil důraz na křesťanské intelektuální pojmání svobody, náboženské i osobní (v tomto případě klade důraz na konstrukt učení o trojím lidu, který dle jeho názoru lidem předurčením svobodu předem upírá; komplikovanější by to bylo v otázce predestinace ke spasení – tuto problematiku ale autor pomíjí). Na základě této konfrontace pak dospěl k závěru, že ve dvou jím analyzovaných problémech byla skandinávská společnost svobodnější než společnost Západu. Naopak v případě osudu byla mnohem více svázána svými konvencemi, kdežto Západ kladl větší důraz na osobní volbu. K tomuto názoru dospívá veden prameny, které zkoumal, samozřejmě s vědomím účelu jejich sepsání.

Z práce Davida Jelínka je velmi dobře patrné, jak problematičtější je srovnání jakýchkoli kulturně odlišných společností a jak je ono komparování podmíněno dosavadním badatelským přístupem, jenž má své nacionální stereotypy i konotace. Jelínek se soustředil především na rozdíly. Možné shody naopak upozorňuje, především v otázce otroctví, v otázce prostupnosti sociálních vrstev středověké společnosti apod. V případě nahlížení na Západ je jeho vnímání ovlivněno literaturou, s níž pracoval, v případě ság naopak bezprostřední řečí pramenů, jejichž vztah k realitě je ale mnohdy nerozpoznatelný, a proto mnohdy ryze hypotetický. Každopádně se však jedná o práci nápaditě komparativní, a to nejen hlediska srovnávání dvou svébytných, byť propojených kultur, tak z hlediska využívání různých typů skandinávských pramenů. Proto ji jednoznačně doporučuji k obhajobě a navrhuji ji hodnotit známkou 2.

Martin Nodl